

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ИННОВАЦИОН ТАДБИРКОРЛИК
БЎЛИНМАЛАРИ АМАЛГА ОШИРУВЧИ ВАЗИФАЛАРИНИНГ АСОСИЙ
ЙЎНАЛИШЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ**

Бух МТИ катта ўқитувчиси

Раҳматов Шухрат Ахатович

БухМТИ “Менеджмент” кафедраси

Алимова Рухсора Хамзаевна

Стажёр ўқитувчиси

БухМТИ 712-20 ИКТ гуруҳи талабаси

Maxammadova Sevara Normo‘min qizi

Аннотация: *Тадбиркор университет сифатида ўз фаолиятида мақсадли инновацияларга асосланган, риск ва ўзгарувчан талаб шароитида ишлашга қодир бўлган, иқтисодий самарали, даромадли фаолият билан шуғулланадиган, бунда асосий омиллар одамлар, гуруҳлар ва уларнинг компетентлиги ҳисобланади ва уларнинг фаолияти фойда ва рисклар мувозанатида асосланади, раҳбарият ижрочиларнинг ҳуқуқлари ва мажбуриятларини максимал даражада бўлиб берадиган, фаолиятини истеъмолчига қаратган ва унинг талаблари ўзгаришига ўз вақтида жавоб берадиган ташкилотни назарда тутиш ўринли ҳисобланади.*

Таянч сўзлар: *Тадбиркор университет, инновацион тадбиркорлик, ички бошқарув маданияти, ташқи бошқарув маданияти, умумий ижтимоий-иқтисодий маданият, фундаментал тадқиқотлар, таълим тизими, ишланмаларни лицензиялаш, тижоратлаштириш.*

Аннотация: *Как предпринимательский университет, основанный на целенаправленных инновациях в своей деятельности, способный работать в условиях риска и изменяющегося спроса, занимающийся экономически эффективной, прибыльной деятельностью, в которой главными факторами являются люди, группы и их компетентность, и в основе их деятельности по балансу выгод и рисков, управлению правами и обязанностями исполнителей целесообразно предусмотреть организацию, которая находится на максимальном уровне, ориентирует свою деятельность на потребителя и своевременно реагирует на изменение его требований.*

Ключевые слова: *Предпринимательский университет, инновационное предпринимательство, внутренняя культура управления, внешняя культура управления, общая социально-экономическая культура, фундаментальные исследования, система образования, лицензирование разработки, коммерциализация.*

Abstract: *As an entrepreneurial university, based on purposeful innovation in its activities, able to work in conditions of risk and changing demand, engaged in economically*

efficient, profitable activities, in which the main factors are people, groups and their competence, and their activities are based on the balance of benefits and risks, the management of the rights and obligations of executives it is appropriate to envisage an organization that is at the maximum level, focuses its activities on the consumer and responds to changes in his requirements in a timely manner.

Key words: *Entrepreneurial university, innovative entrepreneurship, internal management culture, external management culture, general socio-economic culture, fundamental research, educational system, development licensing, commercialization.*

ОТМларнинг илмий-тадқиқот фаолияти ва уларнинг тадбиркорлик йўналиши кўп жиҳатдан бир қатор маданий омилларга боғлиқ. Хусусан, ОТМларнинг “ички бошқарув маданияти”, “ташқи бошқарув маданияти”, шунингдек, мамлакатнинг умумий ижтимоий-иқтисодий маданияти кўзда тутилади.

XX аср ўрталарига келиб университетларни тадбиркорлик шаклига ўзгартириш жараёнлари ривожланган давлатларда шакллана бошлади. АҚШда Силикон водийсининг яратилиш тарихини ушбу жараённинг бир намунаси сифатидан қараш мумкин [1].

АҚШда тадбиркор университетлари асосини I ва II тоифадаги тадқиқот университетлари деб аталадиган 235 университет ташкил этади, улар АҚШ олий таълим тизимининг ядроси ва фундаментал тадқиқотларнинг асосий маркази ҳисобланади [2].

Ушбу университетлар анъанавий университетларга хос бўлмаган бошқа функцияларни ҳам бажарадилар, масалан илмий ишланмаларни лицензиялаш, компанияларнинг шаклланиши ва ривожланишига кўмаклашиш, ҳудудларни ривожлантириш ва бошқалар. Бу функцияларнинг амалга оширилиши ўз навбатида илмий ишларни олиб бориш ва натижаларни тижоратлаштиришни ривожлантиришга олиб келади [2].

Тадбиркор университетлар фаолияти давомида юқори технологияли ва илмталаб компанияларни бир ҳудудга тўплаш ҳамда университет, “бизнес ва инвестицияташкilotларининг салоҳиятини бирлаштирадиган илмий-тадқиқот ва технологик паркларни шакллантиришга қўшган ҳиссаси ҳудудларда инновацион тадбиркорлик муҳитини яратишда асосий омил бўлиб хизмат қилади” [3].

2009 йилда Россиянинг етакчи ОТМларини қўллаб-қувватлаш бўйича давлат дастурининг қабул қилиниши Россияда янги турдаги тадбиркор университетнинг жадал ривожланишига асос бўлди. Дастурни амалга ошириш ўз навбатида янги ОТМларни - федерал университетларни (ФУ) ва миллий тадқиқот университетларини (МТУ) ташкил этиш орқали олий таълим тизимини кенгайтириш, шунингдек ОТМларнинг инновацион инфратузилмасини ривожлантиришни ва уларнинг ишлаб чиқариш корхоналари билан ҳамкорлигини таъминлашда хизмат қилади [2].

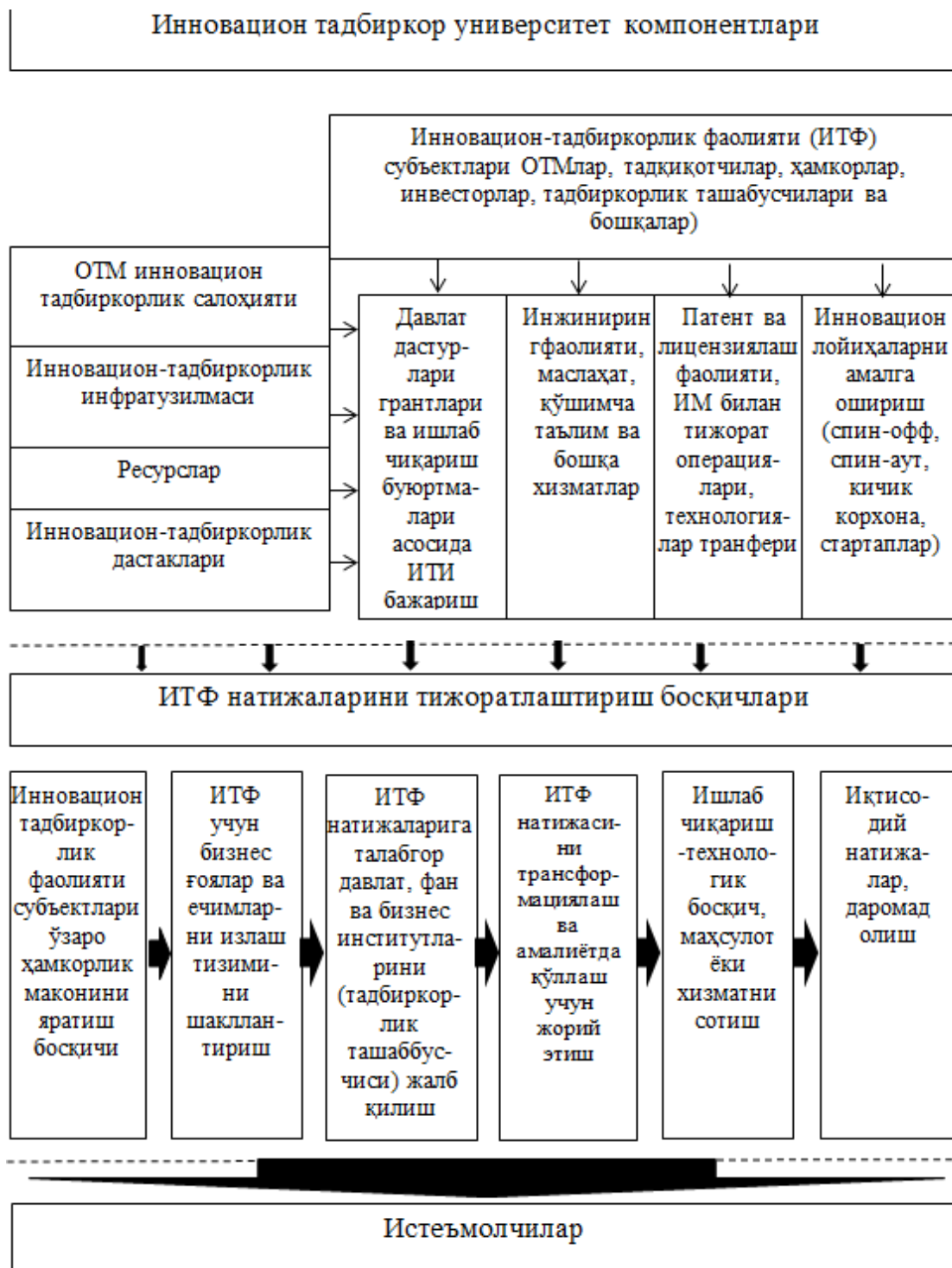
Биз бир қанча олимларнинг фикр-мулоҳазаларини, илмий изланишларини ўрганиш натижасида инновацион тадбиркор ОТМ атамасини қуйидагича таърифладик:

“Инновацион тадбиркор олий таълим муассасаси шундай муассасаки, у янги фаолият турларини жорий қилади, ички муҳитни қайта шакллантиради ва ташқи муҳит билан ўзаро ҳамкорлик механизмини ривожлантириш орқали янги билимларни яратади ва билимларни амалиётга жорий этиш соҳаларидаги муаммоларни ечиш учун мунтазам равишда ҳаракат қилади” [4].

Тадқиқотни талаб этадиган яна бир муҳим муаммо - тадбиркор университетларни шакллантириш ва ривожлантириш ягона методикасининг, унинг фолиятини баҳолашнинг умумий мезонлари ишлаб чиқилмаганлигидадир.

Инновацион тадбиркор университетнинг кўп компонентли ташкил этувчиларини тадқиқотларимиз давомида аниқлашга ва уларни тадқиқотларимиз асосида биз томондан ишлаб чиқилган умумлаштирилган тизимли-мантиқий моделда тизимлаштиришга ҳаракат қилдик (1-расм).

Инновацион тадбиркор университет ташкил этувчиларини аниқлаш бизга ҳам ОТМ ички инновацион тадбиркорлик тизими даражасида ҳам унинг ташқи муҳитида бажарилиши керак бўлган вазифаларни белгилаш имконини беради.

1-расм. Иновацион тадбиркор университетнинг умумлаштирилган тизимли-мантиқий модели [5].

Иновацион тадбиркорлик механизмнинг таклиф этилган тузилмавий-мантиқий тизимига мувофиқ равишда ОТМ ташкилий тузилмасида ўзгаришлар киритиш талаб этилади. Тадқиқотимизнинг кейинги босқичида “Университет-3.0” тизимига трансформацияланадиган ОТМнинг ташкилий тузилмасини ишлаб чиқишга ҳамда иновацион тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришга хизмат қилувчи бўлинмалар фаолиятини асослаб беришга эътиборимизни қаратамиз. Хорижий ОТМлар тажрибасини ўрганиш натижалари бизга ОТМларнинг иновацион

тадбиркорлик бўлинмалари вазифаларини умумлаштириш имконини беради (1-жадвал).

1-жадвал

ОТМлар инновацион тадбиркорлик бўлинмалари амалга оширувчи вазифаларининг асосий йўналишлари⁶³

ОТМ инновацион бўлинмалари функционал йўналишлари	Инновацион бўлинмалар амалга оширадиган асосий функциялар	Инновацион бўлинманинг мақсади
Илмий-тадқиқот ва ихтиролик фаолияти	Эксперт гуруҳларини тузиш ва уларнинг ишини ташкил қилиш, гуруҳлар мақсадини илмий-тадқиқот ва ихтироларни амалга ошириш йўналишларини аниқлашга қаратиш, фанлараро алоқаларни кучайтириш, илмий-тадқиқот ишларини, лойиҳаларни бажариш доирасида	Инновацион тадбиркорлик фаолияти натижаларини тижоратлаштириш, ишлаб чиқариш ва тадбиркорлик сектори билан ўзаро ҳамкорлик ва алоқаларни ташкил этиш ва бу алоқаларни мувофиқлаштириш ва мониторингини юритиш;
Инновацион фаолият ва натижаларни тижоратлаштириш	Инновацион фаолият натижаларини бизнес бошқарувини амалга ошириш, шу жумладан интеллектуал мулк объектларини рўйхатдан ўтказиш жараёнида инновацион фаолият натижаларини якуний истеъмол даражасига келтиришни методик тавсиялар асосида қўллаб-қувватлаш; Инновацион фаолият натижаларини тижоратлаштириш жараёнини инвестициялаш манбаларини излаш; Инновацион фаолият натижаларини тижоратлаштириш масалалари бўйича маслаҳатлар бериш, инновацион фаолият натижаларини амалиётда қўллаш мониторингини юритиш	инновацион тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқишда қатнашиш; Инновацион-тадбиркорлик фаолияти субъектлари ўзаро ҳамкорлиги тармоғини шакллантириш; инновацион тадбиркорлик фаолияти

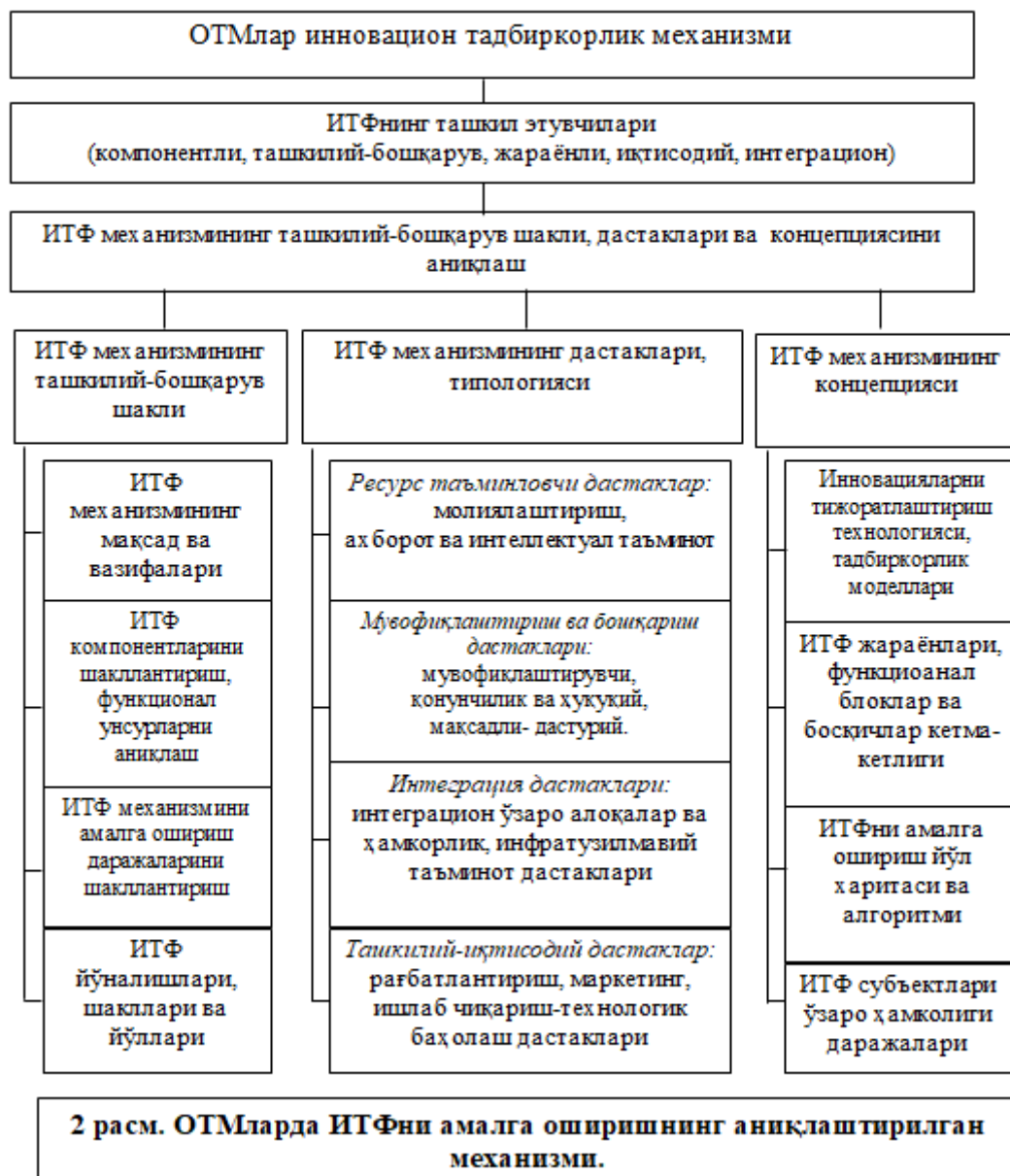
¹ Муаллиф ишланмаси

⁶³ Муаллиф ишланмаси

Тадбиркорлик фаолияти	Тадбиркорликни ривожлантириш, шу жумладан, кичик илмий марказлар яратиш ҳисобидан ёшларни тадбиркорликка ўргатиш; Профессор-ўқитувчилар, талабалар, маҳалла фуқаролари, жумладан аёллар учун бизнес-тренинглар, семинарлар, малака ошириш ва қайта тайёрлаш курсларини ташкил қилиш; Ҳудуд иқтисодиёт тармоқларида янги ишлаб чиқариш корхоналарини яратишда, бизнесни ташкил этиш соҳаларида маслаҳат хизматларини кўрсатиш	Йўналишларини ривожлантириш ва жорий этиш, технологик тадбиркорликни, стартаплар сонини ошириш
Иқтисодий ҳамкорлик ва иқтисодиётнинг реал сектори билан ўзаро алоқалар	Бизнес-ғояларни излаш тизимини ва инновацион фаолият натижаларини тижоратлаштириш имкониятларини ривожлантириш мақсадида интеграцияланган ахборот маконини яратиш; Инновацион фаолият натижалари бўйича истеъмолчи корхоналарни излаш, кафедра филиалларини ташкил қилиш; Бизнесни бошқариш, олинган натижаларни уларнинг амалиётда қўлланилиши жиҳатидан экспертлар билан ўзаро ҳамкорликни ташкил этиш	Тадбиркорликни асосан ёшлар тадбиркорлигини ривожлантириш

Таклиф қилинаётган функционал йўналишлар инновацион тадбиркорлик фаолияти жараёнининг инновацион тадбиркорликни қўллаб-қувватловчи ва ривожлантириш жамғармалари ташкилотлари ҳамда ишлаб чиқариш сектори ўртасида алоқаларни кучайтиришга ва тижоратлаштириладиган инновацион ишланмаларга асосланган бизнес ғояларни излашга, илмий-инновацион имкониятларни яратишга, тадбиркорлик ташаббуслари шаклланишига кўмаклашиши табиий. Инновацион тадбиркорлик фаолияти механизминини шакллантириш ва амалга ошириш дастаклари типологияси ОТМларни инновацион тадбиркорлик тизимига трансформациялаш жараёнида интеграциявий ёндашишга мос келади, чунки инновацион тадбиркорлик фаолиятининг амалга ошириш учун зарур бўлган барча турдаги таъминотни асослаб беради. Шунинг учун, уларнинг интеграцион ёндашишга асосланганлигидан фойдаланган ҳолда ОТМ инновацион тадбиркорлиги механизми моҳиятини аниқлаб берувчи моделни ишлаб чиқиш, тадқиқотимизнинг муҳим вазифаси ҳисобланади (2-расм).

Таклиф этилган илмий-назарий модел инновацион тадбиркорлик фаолиятининг ташкилий-бошқарув шаклини, уни амалга ошириш ва

shakllantirish dastaklarini tarkibiy qismini ochib beradi. innovatsion

tadbiqkorlik faoliyatini rivojlantirish jara'nlari OTMlarni transformatsiyalash jara'ning asosiy unsurini sifatida, avvalambor bosqichlarni belgilab beradi, ya'ni mexanizmini aniqlashtiradi. Ta'kidlash lozimki, OTMni transformatsiyalash jara'ida innovatsion tadbiqkorlik faoliyati mexanizmini shakllantirish va amalga oshirish mamakatning turli darajadaги innovatsiya va tadbiqkorlik tizimlari tomonidan bosqarish va muvofiglashtirishning mavjud shart-sharoitlar va omillarining ta'siri ostida innovatsion tadbiqkorlik faoliyatining asosiy tarkibiy qismlarining qayshilishi, dastaklarning kompleks qayllanilishi asosida amalga oshiriladi.

Ушбу механизмни шакллантириш асосида биз бевосита, механизмнинг ташкилий-бошқарув шаклини, инновацион тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш дастакларини, механизм концепциясини, ўзаро ҳамкорлик даражаларини ва инновацион тадбиркорлик фаолияти субъектларининг ҳамкорлигини аниқлашга эришамиз. яъни инновацион тадбиркорлик фаолиятининг сифат ташкил этувчилари шакллантирилади.

АДАБИЁТЛАР:

1. О.А. Андрюшкевич, И.М. Денисова. Формирование предпринимательских университетов в инновационной экономике. ЭНСР № 3 2014.

2. Андрюшкевич О.А., Денисова И.М. “Формирование предпринимательских университетов в инновационной экономике”, Экономическая наука современной России. 2014. № 3 (66). С. 87-104.

3. Gibb A.A., Hannon P. Towards the Entrepreneurial University // International Journal of Entrepreneurship Education. 2006. № 4, 73 б. http://www.ut-ie.com/articles/gibb_hannon.pdf

4. Рахматов Ш.А. Олий таълим муассасаси идеал менежери инновацион – тадбиркорлик хислатларини ўрганиш ва баҳолаш // Фан ва жамият илмий-услубий журнал. Нукус 2021 й, 3 сон, 32-33 бет.

5. Рахматов Ш.А., Низамов А.Б. Principal components of implementation of “university-3.0” transformation in the development of innovative-entrepreneurial activities of modern higher educational institutions // 2020. Journal of Physics: Conference Series. 5-б.

6. Рахматов Ш.А. Олий таълим муассасаси менежери инновацион - тадбиркорлик хислатларини баҳолаш методи. // Таълим ва инновацион тадқиқотлар журналы 4-сон, 2021 йил, 70-76 бет.